

absynt

Skutočný príbeh
najmladšej holandskej odbojárky

DIEVČA S URKOČMI

Wilma Geldof

Preložila Marta Maňáková

absynt

This publication has been made possible with financial support from the Dutch Foundation for Literature.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Publikáciu z verejných zdrojov podporil
Fond na podporu umenia.

u. fond
na podporu
umenia

Het meisje met de vlechtjes by Wilma Geldof
Text © Wilma Geldof, 2018
Translation © Marta Maňáková, 2023
Design, Layout & Illustrations © Zuzana Bartová, 2023

ISBN 978-80-8203-429-8

Hoci Dievča s vrkočmi čerpá z osudov skutočných osôb a z historických udalostí, ide o román, v ktorom sa fakty z minulosti zmiešali s udalosťami pochádzajúcimi z autorkinej fantázie.

Pre Freddie

(6. 9. 1925 – 5. 9. 2018)

„Sme dievčatá – no hrdé dievčatá.

Máme zbojnícke matky, od matiek pochádza naša odvaha.“

Jowi Schmitzová

„Skutočným nebezpečenstvom, najmä v neistých časoch, sú obyčajní ľudia, ktorí spolu tvoria štát. Skutočné nebezpečenstvo, to som ja, to si ty. Bez nás nie sú Hitler či Stalin ničím iným než hlásnymi trúbami nenávisti a bezmocných fantázií plných násilia.“

Guy Cassiers, režisér divadelnej hry
Blahoslunní (De welwillenden)
podľa knihy od Jonathana Littella

Október 1933

Mama ma vysadila na stôl a zaplietla mi vlasy. „Už si to zapamätáš?“ opýtala sa.

Automaticky som prikývla, až jej z rúk vyklzli moje vrkoče. Zovrela mi hlavu do dlaní. Prinútila ma pozrieť sa jej do očí.

„Veď hej,“ povedala som.

Pomrvila som prstami na nohách. Kdeže, nepomrvila, v starých topánkach po mojej sestre nebolo na to dosť miesta. V podrážkach zívajú diery a jeden podpätok odpadol. Dokázala som si ich obuť, len ak som pokrčila prsty.

„Tak ako to teda spravíš?“ pokračovala mama.

„Normálne. Budem tam sedieť, kým mi to nedá.“

„Lebo? No prečo?“

„Lebo mám na to právo,“ dodala som.

Mama sa zasmiala, na čelo mi vtisla bozk a povedala: „Správne, zlatko.“

Počas prestávky na obed som zaklopala na dvere riaditeľne. Nijaká reakcia. Nie je tam, vydýchla som si. Otočím sa a pôjdem domov. *Nedá sa nič robiť, mama, nebol tam.* Mama sa na mňa sklamane pozrie. Pôjdem tam sama, povie.

Stiahlo mi žalúdok, keď som zaklopala na dvere znova a silnejšie. Opäť nijaká reakcia. Možno tam naozaj nie je. Pozrela som sa na

portrét kráľovnej Wilhelminy nad dverami, ale ani ona mi nevedela poradiť. Počkala som, kým sa mi upokojí dych. Potom som zovrela kľučku, nečujne som ju stlačila a otvorila dvere.

Sedel tam, za svojím veľkým stolom. Ani nepohol hlavou, len zdvihol oči, potom ich znova sklopil a pokračoval v písaní. Na bielej košeli mal oblečený čierny žaketový kabát a čiernu kravatu. Bol nízky a tučný – všetko na ňom bolo nízke a tučné: aj krk, aj ruky. V skle-
nom popolníku na stole tlela hrubá cigara.

„Moja mama si pýta prídelový lístok na nové oblečenie,“ začala som roztraseným hlasom.

Potiahol si z cigary, potom ju odložil naspäť do popolníka a dym vyfúkol mojím smerom. Na moje slová nezareagoval.

„Moja mama si pýta prídelový lístok na nové oblečenie,“ odkašľala som si a zopakovala. „Prídelový lístok od školskej správy.“

Riaditeľ pomaly a unavene pokrútil hlavou a ďalej pokračoval v písaní.

Zhlboka som sa nadýchla, prekročila som prah dverí a s tlúčim srdcom som sa posadila na stoličku oproti nemu.

Konečne zdvihol pohľad.

Prekrížila som si ruky na hrudi a zakvačila si chodidlá o nohy stoličky. „Mama povedala, že tu mám sedieť, kým ho nedostanem.“

„Tak si tu sed,“ zachechtal sa a konček pera namočil do nádoby s atramentom. Keď písal, kútiky úst sa mu dvíhali nahor.

Cez vysoké okno za ním som videla, ako cez školský dvor bežia dvaja chlapci – môj sused Peter a chlapec, ktorého som nepoznala. Moja sestra poskakovala okolo starého duba, ktorému jeseň oholila konáre. Potom schytila švihadlo a utekala pod okná riaditeľne. S každým výskokom sa v okne zjavila jej znepokojená tvár. Pokrútila som hlavou. *Nepodarí sa to, Truus. Nechod' preč! Ak odídeš, utečiem aj ja.* Truus sa vrátila k stromu a oprela sa o kmeň. Vedela som, že na mňa počká, aj keď som ju už ledva videla. V hnedých šatách takmer splyvala so stromom. Inak bol dvor opustený. Výhľad sa zmenil na nehybné zátišie.

Vnútri sa ozýval len tichý škrabot pera po papieri. Dym z cigary v popolníku stúpал v záhyboch rovno hore. Obzerala som si steny v miestnosti. Boli prázdne, neviseli tam dokonca ani hodiny. Akoby som bola s riaditeľom uväznená v mydlovej bubline. Takmer som sa neodvážila dýchať. Počítala som do sto. Potom som bublinu praskla.

„Môžem si dať chlieb, pane?“ počula som samu seba. „Teraz je prestávka a už nestihnem ísť domov.“

Riaditeľ nahlas vydýchol, načialhol sa cez stôl a vzal do ruky hnedé papierové vrecko. Bez slova mi podal krajec ražného chleba. Mlčky som ho zjedla. A čakala som. Riaditeľ namočil konček pera do nádoby s atramentom a pokračoval v písaní.

Ďalej sa už nestalo nič. Len sem-tam, keď si potiahol z cigary, oranžovo sa rozžiaril jej konček.

Počítala som od sto do nula. Potom som sa postavila. „Moja mama povedala, že mám dostať prídelový lístok na nové oblečenie,“ povedala som nahlas neprirodzené tenkým hlasom. Neboďaj sa tu ešte rozkričím. Pevne som zomkla pery.

„Tvoja matka?“ opýtal sa. Zahasil cigaru v popolníku a krátko, opovržlivo sa zasmial. Poznal moju mamu. Každý poznal moju mamu. Minulý týždeň mi pre ňu dali list, na ktorom bolo napísané PRE SLEČNU VAN DER MOLENOVÚ.

„Takú nepoznám,“ povedala mama. Ani si neprečítala, čo sa v ňom píše. „Vráť mu ho.“

„Ako sa teda volá?“ opýtal sa ma vtedy riaditeľ.

„Pani Van der Molenová,“ odvetila som. Vzápätí vyvalil oči a vybuchol do rehotu. Veď robotníčka nie je nijaká pani a rozvedená robotníčka už tobôž nie.

„Tvoja matka...“ zopakoval, zatiaľ čo si konček pera opatrne namáčal do nádoby s atramentom. „Minulý týždeň si oblečenie na prídel od školskej správy neprosila, a teraz mám znovu vypisovať prídelový lístok?“

Ohromene som civela na malé ústa, z ktorých vychádzali tie slová, a potom mi pohľad sklízol na krátke tučné prsty, ktoré, ach, tak

opatrne, takmer nežne vysúšali pijavým papierom škvrny a flaky. Vedľa stála nádobka na atrament.

Priskočila som k stolu a šmahom ruky som zmietla zo stola nádobku s atramentom. Nádobka buchla do kovovej skrine a do steny a čierna farba stiekla ako tmavá krv v tenkých prúžkoch až na zem. Na okamih sme sa obaja – riaditeľ aj ja – svorne zadívali na dôkaz môjho zločinu. Riaditeľ vzápätí vyskočil na rovné nohy a zdvihol ruku.

Skôr než ma stihol udrieť, rozbehla som sa k dverám.

„Von!“ vrieskal. „Von! Si presne ako tvoja matka!“

„To nie je pravda!“ zakričala som naňho. „Mama je vždy slušná!“

„... vylúčim! Tri mesia–“ začula som ešte, ale to už som utekala kadeľahšie. Vyrútila som sa na ulicu, blčiac od zúrivosti.

Toto je začiatok – august 1941.

Pánov s klobúkmi nepoznáme. Naklonená ponad maminu posteľ prekvapene zazerám spoza zatemňovacieho papierového závesu na návštevu pred dverami. Zakričím hore na mamu.

„Klobúk?“ zopakuje moja sestra z obývačky.

„Je vysoký a štíhly...“ odvetím tajomne a zahvízdam pomedzi zuby. „Má tvár ako princ. Filmová hviezda, Truus! Určite ťa ide požiadať o ruku.“

Počujem, ako mama otvára dvere.

„Nesprávaj sa ako decko,“ zašomre Truus a jemne pustí z dlane do hrnca posledné ošúpané jablko, akoby sa mohlo rozbiť. Špinavé ruky si utrie do svojich tmavomodrých šiat. „Vážne, ako keby si mala desať, a nie pätnásť,“ zasmeje sa.

„Skoro šestnásť,“ bránim sa s úškrnom. „A ty znieš, akoby si mala osemdesiat, a nie necelých osemnásť.“ Jasný, že si neprišiel po ňu. Až taká krásna ozaj nie je. No nahlas by som to nikdy nepovedala.

Mama pootvorí dvere do obývačky. „Chce sa porozprávať,“ povie potichu. „S vami.“

„S nami?“ My predsa poznáme len mužov v šiltovkách!

Truus postaví hrniec s jablkami na sporák a vyprskne do smiechu. A ja sa začnem trochu prihlúplo chichúňať. Rýchlo sa pokúsim

zatvoriť posuvné dvere do predsiene, aby nebolo vidieť maminu posteľ, ale pre ten retardovaný chichot sa mi to nepodarí, a tie krievé dvere sa úplne zaseknú.

„No vážne. Poznám ho z videnia zo strany,“ povie mama. Je členkou komunistickej strany. Teda bola členkou: strana je teraz zakázaná, pretože komunisti sú nepriateľmi nacistov. „Týka sa to odboja.“

Truus na ňu vyvalí oči. My totiž len roznášame letáky. Keď zbadám Truusin ohromený výraz, znova sa začnem chichúňať.

„Tak už prestaň, Fred!“ zahriakne ma Truus. Potom si aj ona zakryje rukou ústa, aby potlačila smiech. Ešte stále sa pučím od smiechu, keď mama roztvorí dvere a vpustí do izby muža v klobúku, a dokonca aj keď mu s gučou v hrdle mdlo podám ruku. Predstaví sa, ale jeho meno nezachytím. Truus ma poza jeho chrbát prosí pohľadom. Zahryznem si do pery. Vážne sa chcem prestať smiať.

„Potrebuješ ma pri tom?“ opýta sa mama.

„Ani nie,“ odpovie muž pokojným a mäkkým hlasom.

„Tak budem hore. V dnešnej dobe je lepšie nič nevedieť,“ dodá.

Iné matky by za každú cenu chceli zostať. Iné matky sú panovačné, ale mama taká nie je. Je skôr ako naša staršia sestra.

Dvere sa zatvoria a mamine kroky sa vzdalujú nahor po schodoch. Truus a ja osamieme s tým pánom v malej obývačke. Odrazu zmĺknem. Vletí medzi nás včela, potom odletí a začne narážať do skla na posuvných dverách. V náhlom tichu, v ktorom počuť len ťukanie včely do skla, si všimnem, že aj Truus sa ten muž páči aspoň tak veľmi ako mne. Z červených vlasov jej vytŕčajú ohnivočervené uši, červená sa a sedí rovno ako svieca, ani sa chrbtom nedotýka operadla pohovky – akoby sa stretla s nejakou filmovou hviezdou. Zvyčajne je z nás dvoch ona tá rozumnejšia, ktorá vie, čo treba robiť, ale momentálne neverím, že z nej vypadne niečo normálne.

„Posaďte sa,“ vyhrknem. Ukážem na pekné kreslo potiahnuté tmavočervenou látkou, ale on si vyberie iné. To vysedené, z ktorého trčí pružina. Nie to! chcem ho zastaviť, ale už si sadol. Zvedavo

pátram po známkach úľaku či bolesti v jeho tvári, ale nedá nič naja-vo. Ten má teda odvahu. Usmejem sa na Truus a tak prudko dosad-nem na pohovku, až trochu nadskočí.

Muž si zloží klobúk. Vlastne nevyzerá mimoriadne nápadne, ale je v ňom niečo elegantné. Má oblečené tvídové sako s koženými nášivkami na laktoch. Vôbec nevyzerá ako chlapi z našej štvrte. Má jemné črty, inteligentný a príjemný výraz – dokonca aj s pružinou v zadku.

„Vy dve ste dosť aktívne v odboji, všakže?“ začne muž.

Čože? Aká debilná otázka! Veď ani nevieme, či je dobrý alebo zlý. Obidve naraz pokrčíme plecami. O takýchto veciach nerozprávame.

Muž sa usmeje. „Viem o vás všetko.“

Zbadám, že Truus vedľa mňa zmeravie. Po rumenci na jej lícach niet ani stopy.

„Zo strany!“ dodá muž rýchlo. „Z komunistickej strany.“

Aha, takže aj on je červený. Ďalší komunista.

„Počul som, že dcéry červenej Truus Van der Molenovej nie sú nijaké trasorítky.“

Červená Truus, tak volajú moju mamu.

Pozriem sa na sestru. Neviem, čo mám na to povedať. *Teraz máš niečo povedať, kričí môj pohľad. Si staršia a rozumnejšia, veď aj sama to vždy hovoríš!*

„Čo od nás chcete?“ opýta sa Truus. Odrazu znie vážne a dospelé.

Muž si prekríži ruky na hrudi. „Mám plán,“ začne dôležito. „Chcem zorganizovať bojovú skupinu proti fašistom. Aby sme ešte tvrdšie zatlačili na náckov. A na to potrebujem ľudí, ktorí majú odvahu, takých, čo sa len tak niečoho nezľaknú.“ Zmlkne a preskakuje pohľadom z jednej na druhú. „Ide o viac než len doručovanie pošty, vylepovanie plagátov alebo roznášanie štrajkových letákov...“ Opäť sa odmlčí. A v tom tichu si uvedomím, že on predsa len presne vie, čo sme doteraz robili: doručovanie pošty, vylepovanie plagátov a roz-nášanie štrajkových letákov.

Začali sme s tým pred rokom, pretože mamu rozbolelo koleno. „Urobíte to pre mňa?“ požiadala nás. Išlo nám to v pohode. A potom to už bolo skoro každý deň: „Šup-šup, do práce.“

Ten muž si teda myslí, že nás potrebuje, že sa nebojíme. Mlčím a Truus mlčí tiež.

„Chodíte ešte do školy?“

„Nie,“ odvrknem. Ja by som aj chcela, a riaditeľ mame prisahal, že druhý stupeň základky bude pre mňa malina, ale nie sú na to peniaze. Aké jednoduché. Už desať rokov, odvtedy ako odišiel otec, žijeme z dávok. Alebo z toho mála, čo mama zarobí, keď má prácu. V práčovni dostávala... Koľko to len bolo? Hej, dve tretiny toho, čo zarobia muži.

„Sťažuješ sa?“ osopil sa na ňu šéf, keď sa s ním o tom chcela porozprávať. „Ženské ako ty berú prácu mužom!“

„Kdeže!“ odvrkla mama. „Nijaký chlap predsa nebude robiť za takúto almužnu.“ A bola bez práce.

„Takže nijaká škola. Máte teda nejakú prácu?“ opýta sa muž.

„Nie,“ odvrkne Truus rovnako ako predtým ja. Je slúžka bez práce. Akurát ju zase odniekiaľ vykopli. Teraz pomáhame doma. A spolu sa usilovne činíme v disente.

„Čo od nás očakávate?“ spýta sa Truus chladne. „Máte pre nás prácu?“

Muž sa pousmeje. „Áno,“ prisvedčí vážnym hlasom. „Chcem vytvoriť skupinu, ktorá bude aktívne pracovať v odboji. Vykolažovať vlaky s muníciou. Vyhadzovať do vzduchu železničné trate. Kradnúť náckom alebo polícii zbrane. Účtovať so zradcami.“ Chvilu počká, ako zaúčinkujú jeho slová. „Hovorím o násilnom odboji,“ dodá.

On chce nás dve do takejto skupiny?

„Potrebujem vás,“ nalieha muž.

Nás? Dve dievčatá?!

Zhlboka sa nadýchnem. Nie! pomyslím si. Samozrejme, že nevstúpime do takejto skupiny. Nikdy. Aj keď to znie celkom inak než

to, čo hovorí vláda v Londýne. Hovoria, že sa máme „prispôbiť“ a „pokračovať vo svojich životoch“. Naozaj to znie inak ako reči tých, ktorí hovoria, že „to dopadne dobre“, veď Nemci a Holanďania sa veľmi nelíšia ani rasou, ani rečou. A nemusia to byť nevyhnutne ľudia z Národno-socialistického hnutia, ktorí to hovoria. Keď si človek vezme, akým jazykom hovorí tento muž! Aké silné reči. Aj keď, samozrejme, do takej skupiny ma nikto nedostane! To predsa nie je možné. Ani Truus. Horná časť môjho tela sa mimovoľne vzdaluje, až kým sa chrbtom nedotknem operadla pohovky.

„Neprišiel som za vami náhodou,“ pokračuje muž. „Vybral som si vás.“

Ruka mi vyletí k ústam. Len čo odíde, s Truus sa na tom budeme smiať ako šialené.

Truus vedľa mňa mlčí. Pozoruje muža prižmúrenými očami, odhaduje ho, akoby ho akýmsi spôsobom ochutnávala. „Prečo my?“ opýta sa napokon.

„Pretože som sa od strany dozvedel, že ste statočné a...“ zasmeje sa muž, „... pretože by som chcel mať v skupine ženy.“

Ženy, zopakujem si potichu. *Ženy*... Truus je skôr napoly chalan. Žiaden chuligán, to nie, ale sedáva ako chlap s rozkročenými nohami. Hodila by sa do prístavu, nie, za handrársky vozík, s tým svojím večne pokrkvanejším oblečením. No ja taká nie som. Absolútne. Prekrižim si nohy a trochu viac vystriem chrbát.

Mužovi sa na tvári objaví široký úsmev. „Vy ste ešte dievčatá! Ni-jaký nácek vás nebude podozrievať!“

„Takže,“ opýta sa Truus, „pretože nás neberú vážne...?“

„Presne,“ prisvedčí muž.

„No výborne,“ zamrmle Truus.

Odrazu nás vidím jeho očami. Obidve. Dve dievčatá v tmavomodrých námorníckych šatách a s bielymi ponožkami v poltopánkach. S mojimi stošesťdesiatimi centimetrami a štíhlou postavou mi ľudia môžu pokojne hádať dvanásť. Mám mäkkú a okrúhlu tvár